

Під вікном шаруділи, наче суха трава, голоси старих пліткаррок.

– Еттіл – боягуз! Еттіл – зрадник! Відважні сини Марса летять воювати з Землею, а Еттіл ховається в кущі!

– Базікайте собі, старі відьми! – крикнув він.

Голоси стихли, наче дзюркіт ручая в довгих каналах під марсіанським небом.

– А як ото зараз його синові! Знати, що твій батько – боягуз! – перешіптувалися зморшкуваті відьми, нахиливши до купи голови з хитрими очицями. – Ганьба, ганьба!

В кутку плакала його дружина: мов нудний холодний дощ дріботів по черепичній покрівлі.

– Ох, Еттіле, як ти можеш?

Еттіл відклав металеву книжку в плетеній із полотоного дроту палітурці. Ця книжка з самого ранку розповідала йому вголос дуже цікаву історію.

– Я ж намагався пояснити, – сказав він. – Це дурна справа. Марс не зможе підкорити Землю. Ми всі загинемо.

Надворі гриміло й дзвеніло, ревла мідь сурм, гуркотіли барабани, чулися крики, розмірений тупіт ніг, шерех знамен, пісні. По бруківці, завдавши на плечі вогнемети, марширували солдати. Слідом бігли діти. Старі жінки розмахували брудними прапорцями.

– Я залишусь па Марсі й читатиму книжку,— мовив Еттіл.

У двері загроюкали. Тілла відчинила. До кімнати ввірвався Еттільв
тесть.

– Що я чув? Мій зять – зрадник?

– Так, батьку.

– Ти не хочеш бути солдатом марсіанської армії?

– Ні, батьку.

– О лихо! – Старий почервонів. – Така ганьба! Тебе розстріляють!

– Розстрілюйте – і справі кінець.

– Це ж нечувано! Щоб марсіанин не хотів воювати з Землею?
Нечувано!

– Згоден. Це й справді неймовірно.

– Неймовірно, – засичали відьми під вікном.

– Хоч би ти йому втовкмачив, тату! — схлипнула Тілла.

– Спробуй утовкмачити купі гною! – закричав [244] батько, гнівно
блискаючи очима, і підступив до Еттїла. – Оркестри грають, день чудовий,
жінки плачуть, дітлашня радіє, все як треба, марширують відважні воїни,
а він сидить тут... Яка ганьба!

– Ганьба... – схлипнули голоси в кущах за вікном.

– Геть з мого дому! – вибухнув Еттїл. – Геть звідси зі своїми дурними
балачками! І зі своїми медалями та барабанами!

Він підштовхнув старого до дверей, дружина скрикнула, але тут двері відчинилися й на порозі став військовий патруль.

– Еттіл Врай? – ревнув чийсь голос.

– Так.

– Ви заарештовані!

– Прощавай, люба дружино! Йду воювати з цими дурнями! – закричав Еттіл, а люди в бронзових кольчугах потягли його з хати.

– Прощай, прощай! – зникаючи вдалині, відгукнулися старі відьми.

В'язнична камера була чиста й охайна. Без книжки Еттіл нудьгував. Він учепився обома руками в ґрати й дивився, як за вікном злітають у нічне небо ракети. Холодно світилися незліченні зірки; здавалося, вони кидаються врозтіч, коли між ними спалахувала ракета.

– Дурні, – прошепотів Еттіл. – Які дурні! Двері камери відчинилися. Якийсь чоловік укотив тачку – на ній безладними купами громадилися книжки. Позаду бовваніла постать Військового наставника.

– Еттіле Врай, ми хочемо знати, чому з вашому домі зберігаються заборонені земні книжки. Всі ці "Дивовижні історії", "Наукові оповідання", "Фантастичні повісті". Відповідайте! [245]

І він схопив Еттіла за руку. Еттіл випручався.

– Якщо ви збираєтесь розстріляти мене —розстріляйте. Саме через цю літературу я її не хочу воювати з Землею. Через ці книжки ваше вторгнення зазнає краху.

– Як це так? – Наставник похмуро зиркнув па пожовклі від часу журнали.

– Візьміть будь-який із них на вибір,— сказав Еттіл. – Від тисяча дев'ятсот двадцять дев'ятого-тридцятого років і до тисяча дев'ятсот п'ятдесятого за земним календарем у дев'яти оповіданнях із десяти йдеться про те, як марсіани переможно вторглися на Землю...

– Ага! – Наставник усміхнувся, кивнув.

– ... а потім зазнали поразки, – закінчив Еттіл.

– Це зрада! Тримати в себе й читати такі книжки!

– Називайте, як хочете. Але дозвольте мені зробити деякі висновки. Кожне вторгнення закінчувалося невдачею завдяки такому собі молодикові на ймення Мік, Рік, Джік чи Беннон; звичайно він – ставний ірландець, діє сам-один і перемагає марсіан.

– Як ви можете цьому вірити?

– Ні, я не вірю, що земляни на це здатні, не вірю. Але зрозумійте, Наставнику, в них уже склалася традиція, покоління за поколінням у дитинстві зачитувалися цими вигадками, виховувалися на них. У кожній книжці — перемога над марсіанами. А в нас є така література?

– Ну-у...

– Немає.

– Либонь, немає.

-- Звичайно, немає, втї її самі це знаєте. Ми ніколи їте вигадували таких фантастичних оповідань. І от тепер ми піднялися, йдемо на бііі – і загинемо.

- Щось не збагну я ваших міркувань. До чого тут стародавні журнали?

- Бойовий дух. Дуже важлива річ. Земляни знають, що вони не можуть не перемогти. Ця певність — у їхній крові. Вони не можуть програти війни. Книжки, які вони прочитали замолоду, надихають їх такою вірою в себе, що куди нам з ними тягатися! Ми, марсіани, не певні своєї перемоги; знаємо, що можемо програти. Хоч хай як ми б'ємо в барабани, хоч хай як сурмимо в сурми, дух наш слабкий.

- Це зрада! Я не хочу слухати! – закричав Військовий наставник. – Через десять хвилин весь цей мотлох сплять, і тебе теж. Вибирай! Або ти, Еттїле Врай, вступаєш до Воєнного легіону, або ти помреш!

- Однаково помирати. То краще вже згоріти!

- Гей, варта!

Еттїла виштовхали на подвір'я. Він побачив, як його улюблені книжки склали в яму п'ять футів завглибшки. Туди налили гасу, підпалили і ось, загуготівши, звідти шугнуло полум'я. За хвилину і його, Еттїла, штовхнуть до цієї ями.

А на протилежному кінці подвір'я, в затінку, похмуро й самотньо стояв його син; страх і печаль світилися у великих жовтих очах. Він не простягнув рук до батька, не заговорив до нього – лише дивився, мов конаюче звірятко, безсловесне звірятко, що благає пощади.

Еттіл глянув на полум'я. Чийсь руки брутально схопили його, зірвали одяг і потягли до вогненного пругу смерті. І тільки тут Еттіл [247] проковтнув клубок, що став йому в горлі, і крикнув:

– Зачекайте!

Обличчя Наставника, на якому вигравали виблиски рудого полум'я, насунулося на нього в тремтливому гарячому мареві.

– Що таке?

– Я вступаю до Воєнного легіону! – сказав Еттіл.

– Добре! Відпустіть його!

Руки, що тримали Еттіла, розтислися.

Еттіл озирнувся – син стояв віддалеки на подвір'ї й чекав. Не всміхався, а просто чекав собі. В небо злетіла яскрава бронзова ракета, й зірки потьмяніли...

– А тепер ми побажаємо нашим відважним воїнам щасливої дороги! – мовив Військовий наставник.

Гримнув оркестр; вітер лагідно бризнув сльозами дощу на спітнілих солдатів. Застрибали діти. В юрмі Еттіл побачив дружину – вона плакала, пишаючись ним, а поруч стояв син, мовчазний і врочистий.

Відважні воїни, усміхаючись, промарширували в міжпланетний корабель. Там вони лягли в сітки, пристебнулися – і ось по всьому кораблю, що напружено застиг, у сітках відпочивали, розслабившись, солдати. Всі щось жували й чекали. Важко грюкнув люк, у клапанах засичало повітря.

- Вперед, до Землі й загибелі! – прошепотів Еттіл.

- Що? – перепитав хтось.

- Уперед до славної перемоги, – надавши своєму обличчю відповідного виразу, сказав Еттіл. [248]

Ракета рвонулася в небо.

"Космос, – думав Еттіл. – Ось ми летимо п мідному казані крізь чорнильні безодні її рожеві спалахи. Ми летимо; коли земляни побачать у небі нашу вславлену ракету, в їхніх очах відіб'ється її полум'я, і вони сповняться жаху. А ти сам будеш далеко-далеко від дому, від дружини, від сина!"

Він намагався зрозуміти, чому його стрясає дрож. Наче все його єство, всі життєво важливі органи, все пайзаіовітпіше залишилося па Марсі, сам же він стрибнув геть на мільйони миль. А серце па Марсі, калатає, палає. І мозок ще на Марсі, там він думає, тремтить, мов покинутий смолоскип. І шлунок на Марсі, сонно перетравлює прощальний обід. І легені ще там, у прохолодному, блакитному, хмільному повітрі Марса – пружні, рухливі міхи, які прагнуть свободи, а кожна клітинка благає спокою.

Бо ти тепер тут – автомат без гвинтів і гайок, труп; ті, хто має над тобою владу, розітнули тебе й випатрали, і все, що було в тобі путнього, жбурнули на дно висохлих морів, розкидали по непривітних пагорбах. І ось ти спустошений, згаслий, захололий, у тебе лишилися тільки руки, щоб завдавати смерть землянам. "Руки – оце все, що від тебе залишилося", – подумав він холодно, байдуже.

Ось ти лежиш у величезній сітці. Не сам, поруч інші, але вони цілі й неушкоджені, тіло й душа в них не розщеплені. А все, що жило в тобі,

залишилося далеко позаду, блукає під вечірніми вітрами серед пустельних морів. Тут, у ракеті, лише холодна, мертва грудка глини.

– Штурмові пости, штурмові пости, приготуватися! [249]

– Готовим! Готовий! Готовий!

– Підйом!

– Усі я сіток! Швидко!

Еттіл вистрибнув і; і сітj.іі. Десі. попереду нього самі собою рухалися заляклі руки.

"Як швидко все це відбулося, – думав він.— Лише рік тому па Марс прилетіла ракета з Землі. Наші вчені – у них неймовірний телепатичний талант – скопіювали її; наші робітники на наших неймовірних заводах створили сотні таких самих ракет. Відтоді жоден земний корабель не прилітав на Марс, однак ми досконало вивчили їхню мову. Ми досягли їхню культуру, зрозуміли їхнє мислення. І тепер дорого заплатимо за такі разючі успіхи..."

– Гармати до бою!

– Готово!

– Приціл!

– Дистанція?

– Десять тисяч миль!

– Атака!

Тиша і дзижчання. Наче в ракеті роїлися тисячі бджіл. Бринять крихітні катушки в незліченних приладах і важелях, хурчать коліщата. Мовчки чекають люди. Мовчки застигли тіла, тільки піт виступає під пахвами, на чолі, під нерухомими бляклими очима.

– Увага! Приготуватись!

Еттіл збирається на силі, чіпляється за рештки розуму, аби не збожеволіти, і жде, жде...

Тиша, тиша, тиша. Чекання.

Ті-і-і-і-і!

– Що це?

– Земне радіо!

– Вийти на їхню хвилю!

-- Вони намагаються зв'язатися з нами, вони нас викликають! Вийти на їхню хвилю! [250]

Ті-і-і-і-і-іі

– Ось вони! Слухайте!

– Викликаємо марсіанські військові ракети! Тиша зачаїла подих, дзижчання у вулику стихло, поступилося різкому голосові, що уривчасто пролунав над заляклими в чеканні солдатами.

– Говорить Земля! Говорить Уїльям Сом-мерс, президент Об'єднання американських промисловців!

Еттїл стис ручку свого апарата, нахилився вперед, заплющив очі.

– Ласкаво просимо на Землю!

– Що? – закричали в ракеті. – Що він сказав?

– Ласкаво просимо на Землю, ось що!

– Це брехня!

Еттїл здригнувся, розплющив очі, вражено подивився на стелю, звідки долинав голос не-видимого землянина.

– Ласкаво просимо! Ласкаво просимо на зелену Землю, планету промисловості! — дружньо підтвердив голос. – Ми чекаємо вас з розкритими обіймами! Хай грізне вторгнення перетвориться на віковічну дружбу!

– Підступна брехня!

– Тс-с! Слухайте!

– Багато років тому ми тут, на Землі, відмовились од війни, знищили наші атомні бомби. І тепер ми беззбройні, нам залишається тільки вітати вас. Наша планета до ваших послуг. Ми тільки звертаємося до вашого милосердя, наші добрі й великодушні завойовники!

– Цього не може бути! – прошепотів хтось.

– Звісно, брехня!

– Отже, приземляйтесь і ласкаво просимо!— закінчив представник Землі пан Уїльям Сомморс. – [251] Приземляйтеся, до хочете. Земля – ваша; всі ми – брати!

Еттіл засміявся. Всі обернулися й здивовано глипнули на нього. Дехто значущо підморгнув: з глузду, мовляв, з'їхав.

А пін сміявся, сміявся, поки його вдарили.

Низенький товстун посеред розпеченого ракетодрому в Грінтауні, штат Каліфорнія, вихопив білосніжну хусточку й витер вологе чоло. Потім з висоти щойно збитої з дощок трибуни підсліпувато примружився в п'ятдесятитисячпий натовп; його стримував кордон поліцаїв, які взялися за руки. Всі дивилися на небо.

– Ось вони!

Всі разом зітхнули.

– Та ні, це чайки! Розчарований гомін.

– Я починаю думати: даремно ми не оголосили їм війну, – прошепотів товстун-мер. – Тоді можна було б розійтися по домівках.

– Тс-с! – зупинила його дружина.

– Ось вони! – загукав натовп.

Ніби просто з сонця виринули марсіанські ракети. – Всі готові? – мер стурбовано озирнувся.

– Так, сер, – сказала міс Каліфорнія 1965 року.

– Так, – відповіла їй міс Америка 1940 року — вона примчала сюди останньої хвилини замінити міс Америку 1966 року: та зненацька захворіла.

– Аякже, готові, сер! – підхопив містер Найбільший грейпфрут з долини Сан-Фернандо 1956 року.

– Оркестр готовий?

Музиканти підняли сурми, наче рушниці. [252]

– Готові!

Ракети приземлились.

– Давайте!

Гримнув марш "Я йду до тебе, Каліфорніє!" — десять разів поспіль.

З дванадцятої до першої години пополудні мер виголошував промову, простерши руки до мовчазних, недовірливих ракет.

О чверть на другу герметичні люки ракет відчинилися.

Оркестр тричі зіграв "О штате золотий!" Еттіл і ще півсотні марсіан зі зброєю наготові сплигнули на землю.

Мер вибіг наперед, тримаючи в руках ключі від Землі.

Оркестр заграв "До нас приходить Санта-Клаус", і хорова капела – її з цієї нагоди привезли з Лонг Вічу – заспівала на цей мотив нові слова про те, що "до нас приходять марсіани".

Побачивши, що в землян немає зброї, марсіани трохи заспокоїлись, але вогнеметів з рук не випускали.

З першої тридцяти до другої п'ятнадцяти мер повторював свою промову спеціально для марсіан.

О другій тридцять міс Америка 1940 року зголосилася перецілувати всіх марсіан, якщо вони вишикуються.

О другій годині тридцять хвилин і десять секунд оркестр заграє "Як поживаєте, як ви ся маєте", аби загладити незручність, що виникла з вини міс Америки.

О другій тридцять п'ять містер Найбільший грейпфрут подарував марсіанам двотонну машину з плодами сивої праці.

О другій тридцять сім мер роздав усім марсіанам [253] безплатні квитки в театри "Еліт" і "Маджестік"; при цьому він виголосив промову, яка тривала до початку четвертої.

Заграє оркестр, і п'ятдесятитисячний натовп заспіває "Усі вони напрочуд славні хлопці".

О четвертій вшановування гостей закінчилося.

Еттіл сидів у затінку ракети разом з двома товаришами.

– Ось яка вона, Земля!

– А я кажу, всю цю нечисть треба винищити,— сказав один марсіанин.

– Не вірю я цим землянам. Вони підступні. Чого б це вони нам так раділи?

– Він узяв у руки картонну коробку, в ній щось шаруділи. – Що вони мені

підсунули? Кажуть, зразок. – Він прочитав напис на ярлику: – "БЛІКС. Найновіший пральний порошок".

Навкруги вирувала юрма, земляни й марсіани павпереміж, паче па карнавалі. Повітря аж гуло від голосів, привітні господарі оглядали ракети, закидали гостей запитаннями.

Еттілові було холодно. Він знову ночаї тремтіти.

– Хіба ви не відчуваєте?-прошепотів вій. – Це не перед добром. Щось із нами скоїться. – Вони замишляють щось хитре, жахливе. Я певен, вони щось із нами зроблять...

– А я кажу – їх треба винищити до ноги!

– Як можна вбивати людей, коли вони тебе називають "товаришем", "приятелем"? — запитав другий марсіашш.

Еттіл похитав головою.

– Вони не прикидаються. А я однак почуваю себе так, ніби пас укинули н казан з кислотою, і ми розчиняємось, розчиняємось... Мені страшно. – Він настроїв свій мозок на юрбу, [254] намагаючись розпізнати її настрій.— Воші й справді дружньо ставляться до нас, "на короткій нозі" – так це в них називається. Це величезний натовп звичайнісіньких людей, вони однаково поблажливо ставляться до собак, котів і марсіан. І все-таки... все-таки...

Оркестр заграв "Викотимо барильце". Фірма "Пиво Хейгенбека" (місто Фресно, штат Каліфорнія) частувала всіх пивом безплатно.

Марсіан почало нудити. Дармове пиво фонтанами вивергалось з них, заливаючи землю.

Задихаючись і відпльовуючись, Еттіл сидів під платаном.

– Змова, змова... підступна змова,— простогнав він, тримаючись за живіт.

– Що ви з'їли? — над ним схилювся Військовий наставник.

– Щось таке... – простогнав Еттіл.— Називається кукурудзяні пластівці.

– А ще?

– Якийсь довгий шмат м'яса на булочці, пив якусь жовту рідину з бочки з льодом, їв якусь рибу і ще щось – воші називали це тістечком, – зітхнув Еттіл; повіки його тремтіли.

З усіх боків чувся стогін завойовників-марсіан.

– Повбивати підлих змовників! – слабким голосом вигукнув хтось.

– Спокійно, – мовив Військовий наставник.— Це просто гостинність. Вони перестаралися. Підводьтеся, воїни. Йдемо в місто. Треба розставити повсюди невеликі пости, так буде певніше. Решта ракет приземляться в інших містах. Пора братися за роботу.

Солдати сьак-так повставали і розгублено кліпали очима.

– Вперед кроком... руш! [255]

– Раз, два, три, чотири! Раз, два, три, чотири!

Біле містечко дрімало, оновите тремтливою спекою. Стовпи, бетон, метал, тенти, толь — усе пашіло жаром.

Лунала розмірена хода марсіан по асфальту.

Вони саме йшли повз салон краси.

Всередині хтось крадькома хихикнув.

– Дивіться!

З вікна визирнула мідно-руда голова й тут-таки зникла, мов лялька в ляльковому театрі. В замковій шпарині блиснуло блакитне око.

– Змова, – прошепотів Еттіл. – Кажу вам, це змова!

Спекотне повітря розгойдували хвилі парфумів, що накочувалися від вентиляторів: вони шалено вертілися по печерах, де під електричними ковпаками, наче якісь морські чудовиська, сиділи жінки; їхнє волосся закручувалося буйними вихорами чи здіймалося гірськими вершинами; пронизливі й водночас скляні очі дивилися хитро та байдуже; намальовані губи яскраво червоніли, мов неонові трубки, Вентилятори оберталися, хвилі парфумів розгойдували непорушне повітря, розпливалися між дерев, непомітно сповивали вражених марсіан.

– Господи! – закричав Еттіл. Він більше не міг стримуватися. – Ходімо мерщій у ракети – і додому! Оці жахливі тварюки доберуться до нас! Подивіться лишень! Страшні морські чудовиська; вони сидять по своїх холодних печерах у штучних скелях!

– Мовчати!

"Тільки подивіться на них, – думав Еттіл.— Ноги як стовпи, і сукні над ними ворущатся, наче холодні зелені зябра". [256]

Він знов закричав.

– Заткніть йому пельку!

– Вони накинуться на нас, закидають коробками шоколаду й модними журналами, їхні наквацьовані червоні роти оглушать нас криком! Вони втоплять нас у потоках вульгарщини, всі наші почуття притупляться! Подивіться, їх катують електричні машини, а вони собі торохтять, наспівують, бурмочуть! Невже ви насмілитеся ввійти туди?

– А чом би й ні? – почувися голоси.

– Вони засмажать вас, розчинять у кислоті, ви самі себе не впізнаєте! Вас роздушать, зітруть на порошок, перетворять на чоловіків цих жінок – на роботів, що знай працюють і приносять додому гроші, аби ці потвори могли тут сидіти та об'їдатися своїм поганим шоколадом! Невже ви сподіваєтеся впоратися з ними?

– Так, хай їм чорт!

З салону долинув голос – тонкий пронизливий жіночий голос.

– Он той, посередині, – хіба не любчик?

– А марсіани навзагал нічого собі. Чоловіки як чоловіки, еге ж, – млосно обізвався інший голос.

– Гей ви! Ау! Марсіани! Гей! Закричавши, Еттіл кинувся навтіки...

Він сидів у парку, дроз стрясав його тіло. Він пригадав усе, що бачив. Подивившись на темне нічне небо, подумав: як далеко він від домівки, який він самотній! Навіть зараз, сидячи під тихими деревами. Еттіл бачив удалині: марсіанські воїни гуляють по вулицях із земними жінками, зникають у примарному мороці будинків розваг – там на сірих екранах рухаються білі привиди, лунають страшні звуки; [258] а поруч сидять маленькі кучеряві жінки, жують клейку гуму, а під ногами валяються вже

закам'янілі грудки жуйки, на яких навіки залишилися відбитки гострих жіночих зубів. Печера тіней – кінематограф.

– Привіт!

Він із жахом підвів голову. На лавочку біля нього сіла жінка, вона ліниво жувала гумку.

– Не втікай, я не кусаюся, – сказала вона.

– Ох! – вихопилося в Еттїла.

– Ходімо в кіно! – запропонувала жінка.

– Ні.

– Ходімо, – правила вона своєї. – Всі пішли.

– Ні, – відказав він. – Хіба ви тут, на Землі, тільки це й робите?

– А чого тобі ще? – вона підозріливо глипнула на нього округлими блакитними очима. – Що ж мені, по-твоєму, сидіти вдома, читати книжки? Ха-ха! Оце так-так!

Еттїл втупився в неї, тоді запитав:

– А все-таки, що ви робите?

– Катаємося на автомобілях. У тебе є автомобіль? Купи собі новий "Подлер-шість" з відкидним верхом. Шикарна машина! Кажу тобі, в такому автомобілі з тобою поїде будь-яка дівчина, – сказала вона, підморгнувши.— Ручаюся, в тебе купа грошей, якщо ти прилетів з Марса. Була б охота, можеш купити собі "Подлер-шість" – і їдь куди хочеш!

– Куди, в кіно?

– А що тут поганого?

– Нічого... нічого.

– Знаєте що, пане? – сказала жінка. – Ви розмовляєте як комуніст! Так, сер, подібних розмов тут не потерплять, будьте певні! Нам непогано ведеться в нашому доброму старому [259] світі. Ми люди лагідні, дозволили марсіанам завоювати нас, навіть пальцем не поворухнули – чи не так?

– Ось цього я аж ніяк не можу збагнути,— мовив Еттіль. – Чому ви так зробили?

– Від щиросердя, пане, ось чому! Отак і зятяйте собі: від щиросердя.
– І вона пішла шукати собі іншого залицяльника.

Еттіль зібрався на силі – треба написати листа дружині. Поклавши папір на коліна, він старанно вивів: "Люба Тілло..." Але тут його перервали: над вухом хтось забряжчав у бубон. Він підвів голову й побачив маленьку, схожу на передчасно постарілу дівчину, бабусю з круглим зморшкуватим личком.

– Брате, – закричала вона, обпалюючи Етті-ла вогнистим поглядом. – Чи ти знайшов спасіння?

Еттіль випустив ручку, схопився на рівні.

– Хіба мені загрожує небезпека?

– Страшна небезпека! – заволатала бабуся, стрясаючи бубоном, і подивилася на небо. – Ти потребуєш спасіння, брате мій, ти гинеш!

– Здається, справді так, – затремтівши всім тілом, сказав Еттіл.

– Ми сьогодні вже багатьох порятували. Я сама врятувала трьох ваших марсіан. Це ж чудово, хіба пі? – і вона широко осміхнулася.

– Мабуть, так.

Вона підозріливо подивилася на Еттіла. Нахилившись до нього, таємниче прошепотіла:

– Брате, а ти хрещений?

– Не знаю, – прошепотів у відповідь він.

– Не знаєш?! – скрикнула вона й високо підняла бубон.

. – Це щось схоже па розстріл? – запитав він. [260]

– Брате, – мовила бабуса, – ти потонув у злі й гріхах. Я тебе не звинувачую, тебе так виховали. Я бачу, ваші марсіанські школи жахливі – зовсім не вчать вас істині. Вас розбещують брехнею. Брате, якщо хочеш бути щасливий, тобі треба охреститися.

– І тоді я буду щасливий навіть тут, у цьому світі? – запитав Еттіл.

– Не вимагай одразу всього, – відказала вона.— Тут задовольняйся малим, бо є інший, кращий світ, куди ми всі підемо.

– Той світ я знаю, – сказав Еттіл.

– Там спокій, – мовила вона.

– Так.

- І тиша, – вела вона далі.
- Так.
- Там молочні ріки й кисельні береги.
- Либонь, так воно і є, – скрушно погодився Еттіл.
- Т всі радіють.
- Я бачу все це, як зараз, – мовив Еттіл.
- То кращий світ, – сказала вона.
- Куди кращий, – відповів він. – Так, Марс — велика планета.
- Ти що, пане, глузуєш із мене? – Бабуся аж скинулась і мало не пожбурила в Еттіла свій бубон.
- Та ні! – Еттіл збентежився й розгубився. – Я думав, ви говорите про...
- Та вже ж не про ваш гидкий Марс, пане! От такі, як ти, й кипітимуть вічно в казані, і вкриються виразками, і зазнаватимуть вічних тортур...
- І справді, Земля – місце не дуже приємне. Ви дуже точно її змальовуєте.
- Пане, ти знову глузуєш із мене! — розгнівалася бабуся. [201]
- Ні... Ні, вибачте мені. Це все від мого неуцтва.

– Гаразд, – сказала вона. – Ти поганин, а погани всі невиховані. Ось на, візьми цей папірець, приходь завтра за цією адресою, тебе охрестять, і ти знайдеш щастя. Ми співаємо хором, маршируємо, голосно розмовляємо, і коли хочеш почути наші сурми та барабани, приходь. Прийдеш?

– Спробую, – непевно відказав він.

І вона пішла геть, б'ючи в бубон і пронизливо співаючи на все горло:
"Щастя моє вічно зі мною!"

Ошелешений Еттіл знову взявся писати листа.

"Люба Тілло! Уяви лише, я наївно думав, ніби земляни зустрінуть нас гарматами й бомбами. Але ні! Я жорстоко помилився. Тут немає ні Ріка, ні Діка, ні Джіка, ані Беннона, нікого з тих славних хлопців, котрі самотійно рятують цілу планету. Зовсім не так.

Тут живуть біляві роботи з рожевими гумовими тілами; вони ніби справжні, але й трохи неправдоподібні, живі, але все роблять, наче автомати; ціле життя живуть у печерах. Мають неймовірно широкі *derrieres* *. Очі непорушні, застигли бо вони тільки й знають, що дивляться кіно. Ніякої мускулатури — розвинені лише щелепні м'язи, адже вони безперестанку жують гумку.

* Зади (фр.).

І такі не окремі люди, моя любя Тілло, а вся цивілізація, в яку нас кинули, наче пригорщу зернин у величезну бетономішалку. Ніхто з нас не виживе. Нас погубить не їхня зброя, а [262] їхня гостинність. Нас знищить не ракета, а автомобіль..."

Хтось відчайдушно закричав. Тріск, гуркіт. Тиша.

Еттїл підхопився. За парканом, на вулиці, зіштовхнулися дві машини. Одна була напхом напхана марсіанами, в другій було повно землян. Еттїл знову взявся писати.

"Люба, любя Тїлло, наведу, з твого дозволу, деякі цифри. Тут, на американському континенті, щороку гинуть сорок п'ять тисяч чоловік, вони перетворюються на криваві драглі в своїх бляшанках-автомобілях. Червоні драглі, а в них біліють кістки, наче випадкові думки – смішні, страшні думки, що стирчать у застиглому желе. Автомобілі сплющуються в охайні консервні бляшанки, а всередині все перемішалось й все тихо.

Всюди на дорогах – кривавий гній, а на ньому дзижчать зелені мухи. Раптова зупинка, зіткнення – і лиця перетворюються на карнавальні маски. Є тут таке свято — карнавал на честь дня всіх святих. Мені здається, під час цього свята вони вшановують автомобіль, чи принаймні те, що стосується смерті.

Визирнеш з вікна, а там лежать, міцно обнявшись, двоє; ще хвилину тому вони не знали один одного, а тепер обоє мертві. Я передчуваю, що нашу армію перемелють, отруять, заманять до кінотеатрів усякими відьмами й гумкою-жуйкою. Завтра ж, поки ще не пізно, спробую втекти додому, па Марс.

Десь тут на Землі, моя Тїлло, є чоловік; йому варто лише натиснути на важіль – і він порятує цю планету. Але цей чоловік тепер безробітний. Важіль припадає пилом. А сам він грає в карти. [263]

Жінки цієї зловісної планети захлюпнули нас потоками банальної чутливості й недоречної грайливості; вони відчайдушно веселяться, бо невдовзі тутешні парфюмери зварять із них мило. На добраніч, любя Тїлло. Побажай мені щастя-долі, адже при спробі втекти я можу загинути. Поцілуй за мене сина".

Еттїла душили сльози. Він згорнув листа: не забути б відправити його поштовою ракетою.

Він вийшов із парку. Що робити? Втікати? Але як? Повернутися на стоянку пізніше, влізти в ракету й полетіти на Марс? Чи це можливо? Він похитав головою. Зовсім заплутався.

Ясно лише одне – коли залишитися на Землі, тобою невдовзі оволодіють речі, які хурчать, пирхають, вивергають дим і сморід. Через півроку в тебе заведеться величезна, рожева, добре приручена виразка, кров'яний тиск підскочить до астрономічних розмірів, ти зовсім осліпнеш, і щоночі тебе мучитимуть нескінченні, невблаганні кошмари, з яких ти не впливеш, мов з глибин океану, не випручаєшся. Ні, ні!

Він дивився на застигли обличчя землян, що мчали повз нього в своїх механічних трунах. Незабаром, так, незабаром вони винайдуть автомобіль із шістьма срібними ручками.

– Гей, ви!

Завила сирена. Біля тротуару зупинилася величезна, чорна, зловісна, мов катафалк, машина. З неї виткнувся чоловік.

– Марсіанин?

– Так.

– Ось ви мені й потрібні. Сідайте-но, та швидше, вам неабияк поталанило. Я знаю одну [264] чудову місцинку – там і побалакаємо. Ну, чого ви стовбичите? Наче зачарований, Еттїл відчинив дверцята

й сів у машину. Вони поїхали.

– Що питимете, Е Ве? Коктейль? Офіціанте, два коктейлі. Все гаразд, Е Ве. Я частую. Я й наша студія. Не хапайтеся за гаманець. Приємно познайомитися, Е Ве. Мене звати Ер Ер Ван Пленк. Може, чули? Ні? Байдуже, вашу руку.

Він пом'яв Еттілову руку й випустив її. Вони сиділи в темній печері, грала музика, безшумно пропливали офіціанти. їм принесли два келихи. Все відбулося надто несподівано. І ось Ван Пленк, схрестивши на грудях руки, розглядає свою марсіанську знахідку.

– Ось що я хочу від вас, Е Ве. У мене є ідея — найблагородніша ідея, кращої не вигадаеться! Як це мене осяяло, сам не знаю. Сиджу собі вдома, і раптом – мов блискавка! Оце, думаю, буде фільм! ВТОРГНЕННЯ МАРСІАН НА ЗЕМЛЮ! І що мені далі робити? Звісно, знайти консультанта. Отож я сів у машину, натрапив на вас – і ось ми тут. Випиймо! За ваше здоров'я і за наш успіх! Будьмо!

– Але... – почав був Еттіл.

– Так, так, розумію, не задурно ж. У нас грошей – тьма-тьмуца. А ще в мене є книжечка, у ній – рожеві пелюсточки, можу позичити.

– Мені не дуже подобаються ваші земні рослини...

– Та ви жартун, друже! Отже, як я собі все уявляю. – Він схвильовано нахилився до Еттіла. – Спершу розкішний епізод: на Марсі — [265]велике заворушення, гримлять барабани, всі збуджені. На тлі неба – велетенські срібні міста.

– Але на Марсі міста зовсім не такі...

– Нам потрібне яскраве видовище, синку. Яскраве. Татові Ер Ерові краще знати. Одне слово, всі марсіани таїцюють навколо багаття.

– Ми не танцюємо навколо багать...

– У цьому фільмі вам доведеться розкласти багаття й танцювати навколо них,— виголосив Ван Пленк і аж примружився, пишаючись своєю непохибністю. Далі кивнув головою й мрійно почав розвивати думку: — Потім нам потрібна буде красуня-марсіапка, білява й висока.

– Але марсіанки чорняві й...

– Послухай, Е Ве, щось ми ніяк не знайдемо спільної мови. До речі, добре було б тобі перемінити ім'я. Як ти казав тебе звуть?

– Еттіл.

– Якесь жіноче ім'я. Нічого, підберемо краще. Ти в мене будеш Джо. Так ось, Джо. Як я казав, доведеться нашим марсіанкам стаги білявими, бо так краще, втямив? А то тато засмутиться. Ну, що скажеш?

– Я думав, що...

– І ще нам потрібен такий епізод, щоб глядачі ридали, – в марсіанський корабель влучив метеорит чи щось таке, і прекрасна марсіанка рятує всіх од неминучої смерті. Вийде приголомшливо! Ти знаєш, Джо, я такий радий, що знайшов тебе. Ти добре заробиш, будь певен.

Еттіл нахилився, міцно с-тис його руку.

– Стривайте... Я хочу вас запитати щось.

– Давай, Джо, не соромся!

– Чому ви всі тик добре ставитесь до нас? Ми вторглися на вашу планету, а ви всі, мов [266] один, зустрічаєте нас достоту як рідних дітей після довгої розлуки. Чому?

– Ну й диваки ж ви там, на Марсі! Дурні, аж світитесь, – відразу видно. Ти ось що збагни, Маку. Ми люди маленькі, чи не так?

І він махнув засмаглою ручкою, прикрашеною смарагдовим перснем.

– Ми звичайнісінькі собі люди, чи не так? Так ось, ми, земляни, цим пишаємось. Наша доба – це доба Звичайної Людини, Білле, і ми пишаємося, що ми – маленькі люди. На Землі, Білле, всі жителі – Сарояни. Так, сер. Величезна, численна родина добродушних Сароянів, і всі дуже люблять одне одного. Ми вас, марсіан, добре розуміємо, Джо, і знаємо, чому ви вторглися на Землю. Ми розуміємо, як вам незатишно на вашому маленькому холодному Марсі, як ви заздрите, що в нас такі міста.

– Наша цивілізація набагато давніша за вашу...

– Джо, прошу тебе, не перепиняй мене, не засмучуй. Дай мені викласти свою теорію, а потім балакай собі, скільки влізе. Так ось, вам там було дуже нудно, і ви прилетіли сюди побачити наші міста й наших жінок і все таке,— що ж, ласкаво просимо, адже ви наші брати, ви теж звичайнісінькі люди. До речі кажучи, Роско, є ще одна дрібниця: на цьому вашому вторгненні можна добряче заробити. Скажімо, я задумав цей фільм – він принесе нам мільярд чистого прибутку, не менше. Через тиждень ми випустимо ляльку-марсіанку по тридцять монет за штуку. Це теж мільйонні прибутки. І в мене є контракт на марсіанську гру, вона піде по п'ять монет. І ще можна дещо придумати.

– Он воно що, – мовив Еттіл і відсунувся. [267]

– А ще, ясна річ, вигідний новий ринок. Ми вам дамо все, що ви захочете, – і засіб для видалення волосся, і жуйку-гумку, і ваксу — все.

– Стривайте. Ще одне запитання.

– Давай.

– Як ваше ім'я? Що означає оце Ер Ер?

– Річард Роберт. Еттіл глянув на стелю.

– А вас часом, бува, хтось не назива, ну, просто так – Рік?

– Як ти здогадався, Маку? Звісно, Рік.

Еттіл полегшено зітхнув, а тоді почав нестримно сміятися. Показав на Ван Пленка пальцем:

– Отже, ви Рік? Рік! Отже, ви і є Рік!

– А що тут смішного, синку? Розтлумач татові!

– Ви не зрозумієте... так, пригадав один жарт... – Сльози проступили на очах Еттіла, він задихався від сміху, стукотів кулаком по столу. – Отже, ви Рік! Ну п ну! Ніколи б не подумав! Ані величезних м'язів, ані випнутого підборіддя, ані рушниці. Лише натоптаний грішми гаманець, смарагдовий перстень та жирне черево!

– Гей, пильнуй слів! Я, може, й не Анол-лон, але...

– Вашу руку, Ріку! Я давно хотів познайомитися з вами. Ви – той самий чоловік, який завоює Марс, адже ви маєте машинки для коктейлів, і супінатори, і покерні фішки, і нагайки, і шкіряні чоботи, і картаті кепки, і ром.

– Я всього-на-всього скромний ділок, – мо-ішв Ван Пленк, опустивши оченята додолю. – Я роблю свою роботу й дістаю трохи від загального пирога. Але я вже сказав, Морті: мені давно її дає спокою одна думка – на Марсі [268] слід продавати іграшки дядечка Уїггілі й комікси Діка Трейсі – це ж там новина! Велетенський ринок збуту. Адже там і чути не чули про політичні карикатури, чи не так? 'Гак! Отже, ми закидаємо вас усіляким добром. Марсіани просто битимуться, аби вхопити наш товар, кажу тобі, синку, битимуться! Ще б пак – парфуми, сукні з Парижа, модні комбінезони, га? І чудові нові черевики...

– Ми не носимо черевиків.

– Що я чую? – Ер Ер підвів очі до стелі. – На Марсі живуть репані селюки? Послухай, Джо, ми за це візьмемося. Ми всіх присоромимо, вони будуть узуватися. А тоді й вакса знадобиться!

– А-а...

Ван Пленк поплескав Еттіла по плечу.

– Отже, домовились? Ти – технічний директор фільму, еге ж? Попервах матимеш дві сотні на тиждень, а згодом – усі п'ять. Що скажеш?

– Мене нудить, – вимовив Еттіл. Від коктейлю він аж посинів.

– О, вибачай. Я не думав, що тебе так розвезе. Ходімо на свіже повітря.

Надворі Еттілові полегшало.

– То це ось чому нас так зустріла Земля? — запитав він, похитуючись.

– Ясна річ, синку. У нас на Землі ніхто не відмовиться заробити – дай тільки нагоду. Покупець завжди правий. Ти не ображайся на мене. Завтра о дев'ятій ранку приїжджай у Голлівуд на студію. Тобі покажуть твій кабінет. А я приїду об одинадцятій, зустрінемося. Дивись, не запізнюйся, рівно о дев'ятій! У нас тут порядок суворий.

– А чому? [269]

– Дивак ти, Галлахере! Але ти мені подобаєшся. На добраніч. Щасливого вторгнення!

Автомобіль поїхав.

Еттіл, розгублено блимаючи, дивився йому вслід. Далі витер чоло долонею й повільно пішов вулицею до стоянки ракет.

– Що ж тепер робити? – вголос запитав він самого себе.

Ракети німо виблискували в місячному світлі. З міста долинав притлумлений віддаллю гул – там вирували веселощі. У похідному лазареті – переполох: з одним молодим марсіанином стався важкий нервовий приступ. З криків хворого можна було второпати, що він надто багато всього надивився, надто багато випив, надто багато наслухався пісень з червоно-жовтих скриньок у тих місцях, де п'ють, там де його доганяла поміж незліченних столиків якась величезна, мов слониха, жінка. Він раз у раз бурмотів.

– Нема чим дихати... заманили, роздушили...

Схлипування поволі затихло. Еттіл вийшов із тіні й попростував через широку дорогу до міжпланетних кораблів. Удалині – він бачив – покотом лежали п'яні вартові. Він прислухався. З величезного міста долинали віддалені звуки музики, автомобільні гудки, виття сирен. А йому вчувалися ще й інші звуки: притлумлене хурчання машинок, що мелють

солод, готують напій, від якого воїни погладшають, стануть ледачими, втратять пам'ять; у печерах кінотеатрів наркотичні голоси заколисують марсіан, навіюють міцний сон, від нього вже ніколи не проснешся, так і спатимеш, ходячи.

Мине лише рік – а скільки марсіан помруть [270] від цирозу печінки, від ниркових захворювань, від високого кров'яного тиску? Скільки накладуть на себе руки?

Еттіл зупинився серед пустельної дороги. За два квартали з-за рогу вигулькнула машина й помчала просто на нього.

У нього був вибір: залишитися на Землі, піти працювати на кіностудію консультантом, щоранку хвилина в хвилину приходити на роботу, підтакувати в усьому постановникові: еге ж, мовляв, на Марсі була кривава різанина; так, мовляв, наші жінки — високі білявки; авжеж, у нас є різні племена зі своїми танцями й жертвоприношеннями, так, так, так. А можна зараз піти, залізти в ракету й самому полетіти на Марс.

– А що буде через рік? – у голос проказав він.

На Марсі відкриють Нічний клуб Блакитного каналу. І Казино Стародавнього міста. Так, у самому серці справжнього стародавнього марсіанського міста влаштують картярський дім! І в усіх старовинних містах палатимуть, метушитимуться неонові вогні реклам, на могилах предків влаштовуватимуть веселі гулянки – все буде, буде!

Але ще не зараз. За кілька днів він буде вдома. Тілла й син чекають його, і можна на-останок ще кілька років пожити спокійно – дихати свіжим вітром, сидіти з дружиною на березі каналу й читати свої славні, улюблені книжки, пригублювати німецьке питво з тонким букетом, розмовляти, – одне слово, мирно прожити той короткий відтинок часу, який ще залишиться їм, поки з неба не впаде неоновий безум.

А тоді, може, вони з Тіллою знайдуть іритулок [271] досі, у синіх горах і переховуватимуться там рік чи два, поки й туди прийдуть туристи п почнуть клацати фотоапаратами та галасувати – ах, який чудовий краєвид!

Він уже добре знав, що скаже Тіллі:

– Війна – жахлива річ, але мир іноді може бути куди жахливіший.

Він стояв посеред пустельної дороги.

Озирнувся і, зовсім не здивувавшись, побачив: просто на нього мчить машина, а в ній повно галасливих підлітків. Ці хлопчики й дівчатка, не старші шістнадцяти років, женуть відкриту машину так, що її кидає з боку в бік. Вони показують на нього пальцями й верещать. Двигун реве дедалі голосніше. Швидкість – шістдесят миль на годину.

Еттіл кинувся втікати. Машина наздоганяла його.

"Так, так,-- стомлено думав він,-як дивно, як сумно... гуркіт... достоту бетономішалка".